

שמות יום הכיפורים זיכרון מאורעות העבר

תקציר:

השם הנפוץ ביותר ליום הכיפורים הוא 'אֶסְתֵּרָא' - הָרָאָה. משמעות השם נתון במחלוקת האם מזכיר את אבלות יעקוב בראיית כתונת בנו הטבולה בדם או שמחת יעקוב הרואה את פני יוסף לאחר כ-25 שנה במצרים. שם נוסף הינו הקשור לשמעות זו הינו 'בָּעֵל יוֹסֵף' - חג יוסף.

שם אחר הוא 'אֶסְתֵּרָא' שמשמעותו היא לסלוח, לכפר. שם זה תואם את אופיו של היום כיום כפרת חטא העגל ומסירת הלוחות השניים, שהיו על פי המסורת ביום הכיפורים. צמד השמות 'אֶסְתֵּרָא' (=לסלוח) ו-'אֶסְתֵּרָא' (=הראה) טומן בחובו גם את השמחה שבראיית הלוחות השניים.

כדברי הקי"ס אמהה נגהט מנתניה:
לוחות הברית השניים שמשה הוריד היו ביום הכיפורים, וביום הזה אומרים תמחק לנו את החטאים הקודמים ותראה לנו את התורה מחדש, ולכן קוראים ליום הזה 'אֶסְתֵּרָא' שיראה לנו את התורה בפעם השנייה שנתן לנו.

דעה 1: יום אבל יעקוב הרואה את הכתונות טבולה בדם

שמות החג "אסתר" ובעל יוסף מזכירים את החטאים ועוונות עליהם אנו מבקשים לכפר ביום הכיפורים:

- (1) 'אֶסְתֵּרָא' – הָרָאָה, על שם גדי העיזים שראה עיקוב ואבלותו על יוסף, לאחר שבני חטאו במכירת יוסף. זאת לפי עדות ספר היובלים.
- (2) 'בָּעֵל יוֹסֵף' זכר לאותו עוון.
- (3) יום הכיפורים נקרא גם 'סְגֻדָּה', מהשורש סג"ד, השתחוויה, בדומה למסגיד ולסיגד – והוא אכן מקיים זיקה ברורה לחג הסיגד החל בדיוק חמישים ימים אחריו. כך אמר לנו הקי"ס אמהה נגהט מנתניה:
"לוחות הברית השניים שמשה הוריד היו ביום הכיפורים, וביום הזה אומרים תמחק לנו את החטאים הקודמים ותראה לנו את התורה מחדש, ולכן קוראים ליום הזה 'אֶסְתֵּרָא' שיראה לנו את התורה בפעם השנייה שנתן לנו."
נמצאנו למדים שדברי המשנה במסכת תענית פרק ד משנה ח: "אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים", התפרשו כפשוטם ביחס ליום הכיפורים, כיום שמחת כפרת עוונות.

דעה 2: יום שמחת יעקוב הרואה את יוסף במצרים, ושמחת ישראל על ראיית הלוחות השניים

השמות 'אֶסְתֵּרָא' – הָרָאָה, ו'בָּעֵל יוֹסֵף' מציינות את סילחת הכפרה של היום:

- (1) 'בעל יוסף' – ביה"כ פגש יעקב וראה את יוסף אחרי שנות הפרידה הרבות.
- (2) ואסתר"א על שם ראיית הלוחות השניים שהוריד משה. לפי מסורת בשם אבא יצחק הגדול (על פי אשכולי, שלמד מאנטואן ד'אבדי שראיין את הקי"ס אבא יצחק הגדול), דבר המלמד שיהודי אתיופיה לא נשענו רק על ספר היובלים אלא בעיקר על מסורת אבות שמקורה בירושלים.
(שמשון לוינגר, יואל בן נון)

הדין:

דעה 1: ום אבל יעקוב הרואה את הכותנות טבולה בדם

השם הנפוץ ביותר ליום הכיפורים הוא 'אֶסְתֵּרָא' - הָרָאָה. ביום זה הראו האחים ליעקב את כתונת יוסף בנו הטבולה בדם. הפגיעה ביוסף והשקר ליעקב הם החטא הנצחי שעליו יש לכפר מדי שנה בשנה ביום הכיפורים. מסורת זו נשענת על ספר היובלים פרק לד 12–18, מהדורת ורמן, עמ' 446:

ובני יעקב שחטו שעיר עזים ויטמאו את שמלת יוסף בדמו וישלחו אל יעקב אביהם בעשירי לחודש השביעי. ויתאבל כול אותו הלילה כי בערב הביאו אותה לו. ויקדח באבל על מותו ויאמר כי חיה רעה טרפה את יוסף ... על כן נחקק על בני ישראל להתענות בעשרה בחודש השביעי ... לכפר בו להם בשעיר עיזים, בעשרה בחודש השביעי, פעם בשנה, על חטאיהם.

ב. שם נוסף לחג הקשור לאותו חטא הוא 'בְּעַל יוֹסֵף' - חג יוסף, כי ביום זה התאבל יעקב על יוסף.

(יוסי זיו)

דעה 2: יום שמחת יעקוב הרואה את יוסף במצריים, ושמחת ישראל על ראיית הלוחות השניים

א"ז מסר אשכולי ששמע מבני העדה שביוה"כ פגש יעקב את יוסף אחרי שנות הפרידה הרבות. ולענ"ד ראייה להסבר זה מהעובדה שיוה"כ נקרא בפי ביתא ישראל 'בעל יוסף', היינו 'חג יוסף'. אלא שבסוף אשכולי חזר בו והתאים את מה ששמע למקור הכתוב... (שמשון לוינגר)

קושיה

אשכולי עצמו מעולם לא היה באתיופיה, את רוב מחקריו הוא ערך בספריות, למעט מפגש עם קבוצה קטנה של עולים מאתיופיה לירושלים בשנת 1930. אמת. אנטואן ד'אבדי שראיין את הקייס הגדול אבא יצחק בשנת 1850 כותב ביומנו (מתורגם מצרפתית):

היום העשירי של ירח מסכרם הוא בעל יוסף שמזכיר את פגישת יוסף עם אביו במצרים. גם קוראים לזאת חג הראייה (שנתן לראות). חמישה ימים אחרי זה בעל מצלת (חג סוכות).

על עדות זו הסתמך אשכולי. התיעוד של ד'אבדי נחשב אמין בדרך כלל,

אולם נראה שכאן השתרבבה טעות, שהרי על פי היובלים, שהיה מקודש בביתא ישראל, יעקב פגש את יוסף בראש חודש תמוז. יובלים מה 1–3:

- (א) ויבוא ישראל מצרים, לארץ גושן, **באחד לחודש הרביעי** בשנה השניה לשבוע השלישי ליובל הארבעים וחמישה.
(ב) ויבוא יוסף לקבל את יעקב אביו בארץ גושן ויחבוק את צואר אביו ויבך.
(ג) ויאמר ישראל ליוסף: אמות עתה בראותי אותך ...

מכאן נראה שעדותו של אשכולי שגויה.
השם 'בְּעַל יוֹסֵף' - חג יוסף; כי ביום זה התאבל יעקב על יוסף, כשראה את הכתונת טבולה בדם;
ולא כזכר לפגישת יעקב ויוסף במצרים.
(יוסי זיו)

תשובה

כידוע, 'ביתא ישראל' לא קיבלו את לוח השנה (הפורש!) של היובלים, שהוא עיקר הספר, ודבקו בלוח של חכמי ירושלים בימי בית שני, הוא הלוח של חז"ל, וזאת פליאה גדולה והוכחה נחרצת שמסורת העדה באמת באה משורשי ירושלים של בית שני דרך יהדות מצרים, כמסורת העדה, כי את לוח השנה לא לקחו ב'ביתא ישראל' לא מספר חנוך ולא מספר היובלים (ולא מהכנסייה האתיופית!!), אלא ממסורת אבותיהם-אבותינו חכמי ירושלים, וקידשו חודשים לפי הירח המתחדש כלוח חז"ל - ממילא לא היו כפופים למועד היובלים באחד לרביעי (שכלל איננו חודש כי רק ירח מתחדש!!) - ולכן אין שום הוכחה מהיובלים נגד העדות הנאמנה של אנטואן ד'אבדי מפי אבא יצחק - לולי שמרו בעדה על לוח ירושלים של בית שני, גם לא היו מצליחים לחזור לירושלים, כפי שזכינו כולנו ב"ה . (הרב יואל בן נון)

קושיה

לרב יואל אעיר, שמרכזיותו של ספר היובלים כבסיס להלכה האתיופית הוא מן המפורסמות שאינה צריכה ראיה.
עם זאת, ביתא ישראל קראו ביובלים קריאה ביקורתית ודחו את שיטתו בכל הקשור ללוח השנה.
זה, כפי שאתה מדגיש היטב חזור והדגש, נס ופלא והוכחה ניצחת, שמסורת חז"ל של לוח השנה, היא זו שליוותה את בני העדה בגלותם הארוכה.
גם מסורת חז"ל וגם היובלים מקורם בירושלים וכפי ששמענו יחד מפי קייס לג'לם בעיר יבנה: 'התורה היא מירושלים'.
ולכן אין שום מניעה לקבל עדותם של קייסים רבים שיום הכיפורים הוא יום הזיכרון הלאומי להצגת כתונת הדם בפני יעקב כמתואר ביובלים לד, לצד דחיית הלוח השמשי (364) של היובלים.
(יוסי זיו)

תשובה

הלוח בספר היובלים הוא עיקרו ולא איזה פרט -
והתאריך של אחד ברביעי הוא אחד מ-4 ראשי התקופות (364 חלקי $4 = 91$),
ולכן, ספק רב אם לקחו את התוכן ההוא משם, ועדיפה בעיני עדותו של אבא יצחק -
אולי עוד תמצא מי מזקני העדה החי עמנו, שיאמר,
האם ייתכן שגם האבל על יוסף וגם המפגש עמו (כמו תחיית המתים) היו ביום הכיפורים?
(הרב יואל בן נון)

להחזיר את הדברים של שושנה בן דור